

Міністерство освіти і науки України

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

ОКСАНА ІВАНІВНА ЧЕКАН

УДК 376.012:81'233:373.2.011.3-053.4-056.3:004.9-049.7(043.5)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА
ЗАСОБАМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

13.00.03 – корекційна педагогіка

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Одеса – 2026

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Караман Станіслав Олександрович,
професор кафедри української мови,
Київський столичний університет імені Бориса
Грінченка;

доктор педагогічних наук, професор
Тарасун Валентина Володимирівна,
професор кафедри логопедії та логопсихології,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова;

доктор педагогічних наук, професор
Ковшар Олена Вікторівна,
завідувач кафедри дошкільної освіти,
Криворізький державний педагогічний
університет.

Захист відбудеться 5 лютого 2026 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої ученої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 34.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 34.

Реферат розіслано 5 січня 2026 р.

Учений секретар
спеціалізованої ученої ради

Ірина КНЯЖЕВА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування теми дисертації. Сучасні трансформації у сфері освіти, стрімкий розвиток цифрових технологій, упровадження інклюзивного підходу та реформування дошкільної освіти в Україні актуалізують необхідність наукового обґрунтування нових стратегій розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Особливої уваги в цьому контексті потребують діти з розладами аутистичного спектра, які мають значні труднощі в розвитку зв'язного мовлення – базового складника успішної соціалізації, комунікації та пізнавальної діяльності. Актуальність дослідження визначається і за нормативними орієнтирами: закони України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2024), «Про Національну програму інформатизації» (2023), «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991), «Про охорону дитинства» (2001), «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2005), Базовий компонент дошкільної освіти (2021), Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року (2024), Концепція розвитку цифрових компетентностей (2021), Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі (2021), Цифрова трансформація освіти і науки (2022), підкреслюють важливість інтеграції цифрових ресурсів у педагогічну практику, зокрема в інклюзивному освітньому середовищі ЗДО.

Психологічне підґрунтя становлення і розвитку мовлення дитини висвітлено в працях багатьох учених (А. Богуш, Б. Боева, Р. і Д. Кац, Л. Калмикова, С. Караман, Г. Костюк, Ж. Піаже, Т. Піроженко, І. Синиця, Ф. де Соссюр, В. Штерн та ін). У сучасній загальній та спеціальній психології і психолінгвістиці розкрито психологічні аспекти розвитку зв'язного мовлення дітей у дослідженнях С. Коноплястової, В. Котирло, І. Логвінової, І. Мартиненко, В. Тарасун, В. Тищенко, Н. Харченко, та ін. Лінгводидактичний аспект досліджено в межах наукової школи А. Богуш (О. Аматыєва, В. Баранова, Л. Березовська, Н. Гавриш, Т. Котик, К. Крутій, С. Ласунова, Н. Луцан, Л. Михайлова, Т. Постоян, Ю. Руденко, О. Трифонова та ін.), а також у дослідженнях Н. Зеленко, А. Зиммельдінової, Н. Орланової та ін. Проблему наступності розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку висвітлено в роботах українських учених (Н. Бабич, О. Біляєва, М. Вашуленко, П. Дудик, І. Ковалик, Л. Мацько, В. Мельничайко, М. Плющ, С. Хаджирадєва та ін). Суттєво вплинули на становлення теоретичної бази дошкільної лінгводидактики педагогічні концепції С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського а також дослідження Т. Садової, яка ґрунтовно вивчила спадщину О. Духновича, О. Потебні, М. Корфа. Методику розвитку зв'язного мовлення схарактеризовано в працях А. Богуш, О. Білан, А. Загнітка, І. Зотової, Л. Михайлової, В. Скалкіна та ін.

У сфері інклюзивної освіти вагомим є науковий внесок В. Бондаря, І. Горбенко, Е. Данілавичюте, В. Засенка, А. Колупаєвої, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін. Актуальними і сьогодні є

дослідження зарубіжних учених (А. Воткінса, С. Еберсольда, А. Ленарт, К. ван Рейсвейк, М. Роуза, В. Соріано та ін.). Класифікація особливих освітніх потреб позиціонована в роботах С. Далеціо, В. Донеллі, І. Макар'єва, Р. Сігмана, М. Уїлла та ін. Проблеми аутизму та первазивних розладів розвитку дітей досліджували українські (І. Єременко, С. Максименко, К. Островська, О. Романчук, В. Синьов, Т. Скрипник, В. Тарасун та ін.) та зарубіжні учені (Г. Аспергер, С. Барон-Коен, Л. Вінг, Г. Доусон, Л. Каннер та ін.).

У фокусі дисертаційної роботи перебуває також феномен «аутизм» у контексті цифровізації освіти. У міжнародній науковій традиції значний внесок у вивчення розладів спектра аутизму (РАС) здійснили такі вчені: Л. Каннер – уперше описав ранній дитячий аутизм як клінічний феномен; Г. Аспергер – обґрунтував типологію дітей із соціальними й комунікативними труднощами, згодом визнану як синдром Аспергера; Л. Вінг – розширила уявлення про РАС, запровадивши концепцію «аутистичного спектра»; С. Барон-Коен – вивчав когнітивні та нейропсихологічні аспекти аутизму; Г. Доусон – досліджувала нейронаукові засади аутизму та ефективність ранніх втручань.

Методологічні засади дослідження зорієнтовано на гуманістичну парадигму, особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи, що докладно представлено у працях провідних українських педагогів і психологів (А. Богуш, Н. Гавриш, С. Гончаренко, О. Ковшар, В. Ковальчук, З. Курлянд, О. Листопад, Є. Хрипкова та ін.). Ученими схарактеризовано сучасний науковий підхід до побудови освітнього процесу як такий, що спрямований на розвиток особистості дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей. Сутність педагогічних закономірностей і принципів освіти розкрито у працях В. Безпалька, І. Підкасистого та ін. Діяльнісний підхід як підґрунтя розвитку дитини, позиціоновано у філософських концепціях В. Іванова та психологічних дослідженнях Г. Костюка. Ігрову діяльність як ефективний засіб розвитку мовлення дітей описано у працях Л. Артемової, Н. Бойченко, Н. Луцан та ін. Засади особистісно зорієнтованого підходу досліджували І. Бех, О. Савченко, Т. Койчева, І. Княжева, І. Рогальська та ін., у контексті зарубіжної психології – А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл та ін. У галузі спеціальної педагогіки особистісно зорієнтований підхід розкрито в дослідженнях А. Колупаєвої, К. Островської, І. Синиці, О. Таранченко, Д. Шульженко та ін., які акцентують на індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами.

З огляду на сучасні трансформації освіти враховано вплив цифровізації як соціально-педагогічного феномену. Цифрові зміни в дослідженні розглянуто як системну трансформацію суспільства, що базується на масовому впровадженні цифрових технологій, глобальній інформаційній інфраструктурі та штучному інтелекті. Теоретичні засади цифрової трансформації суспільства закладено в працях М. Кастельса (концепція «мережевого суспільства»), Я. ван Дейка (інфраструктурна

єдність цифрових комунікацій), З. Бжезінського (модель технотронного світу). У національному науковому просторі проблеми цифровізації в освіті та інклюзивного навчання висвітлено в працях В. Бикова, А. Колупаєвої, С. Литовченко, Н. Морзе, О. Пінчук, О. Таранченко та інших.

Натомість аналіз наукових джерел та сучасної практики впровадження інклюзивної освіти ЗДО в Україні засвідчив відсутність спеціального дослідження розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, що зумовило наявність низки суперечностей між:

- актуальністю суспільного запиту на забезпечення якісного мовленнєвого розвитку дітей із розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивної освіти та недостатнім теоретико-методологічним обґрунтуванням означеного процесу;

- потребою практики дошкільної освіти в ефективних цифрових засобах мовленнєвого супроводу дітей з особливими освітніми потребами й апробованих технологічних моделях їх застосування в умовах інклюзивної групи ЗДО;

- потенціалом сучасних цифрових технологій для індивідуалізованої мовленнєвої підтримки дітей і відсутністю результативних педагогічних умов розвитку зв'язного мовлення в освітньому процесі інклюзивної групи ЗДО.

Актуальність проблеми, недостатня її розробленість в українській педагогічній освіті, відсутність цілісних і комплексних досліджень проблеми, окреслені суперечності зумовили вибір **теми** дисертаційної роботи «Теоретико-методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає науковій проблематиці досліджень кафедри теорії і методики дошкільної освіти «Освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти в сучасному освітньому просторі» (номер державної реєстрації 0124U000210) і кафедри педагогіки «Проектування професійного становлення майбутніх фахівців в умовах університетської освіти» (номер державної реєстрації 0120U002014) Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тему дисертації затверджено та скориговано вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 17 від 27.06.2025 р.).

Мета дослідження: розробити, науково обґрунтувати та апробувати методологічні й теоретичні концепти, педагогічні умови, експериментальну методику розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання:**

1. Розкрити й науково обґрунтувати методологічні й теоретичні засади розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку із розладами аутистичного спектра та з нормотиповим психофізичним розвитком із використанням засобів цифровізації.

2. Визначити сутність понять «зв'язне мовлення», «засоби цифровізації», «аутистичні розлади», «розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра», «розвинутість зв'язного мовлення»; уточнити зміст понять «цифровізація», «аутизм», «інклюзія», «мовленнєва діяльність», «інклюзивне навчання».

3. З'ясувати стан розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та з нормотиповим психофізичним розвитком засобами цифровізації в сучасній педагогічній практиці.

4. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та з нормотиповим психофізичним розвитком.

5. Обґрунтувати педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

6. Розробити й апробувати модель та експериментальну методику розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

Об'єкт дослідження: процес розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

Предмет дослідження: зміст та експериментальна методика процесу розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

Загальна гіпотеза дослідження: Досягнення ефективності процесу розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації в інклюзивній групі є можливим, якщо означений процес виступає складником цілісної педагогічної системи, що охоплює чітко сформульовану мету, визначені завдання, зміст, методи, засоби, педагогічні умови, критерії, показники та рівні розвитку зв'язного мовлення дітей. Реалізація відповідної цілісної педагогічної системи забезпечує розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра в інклюзивному освітньому середовищі засобами цифровізації.

Загальну гіпотезу конкретизовано частковими припущеннями, що визначають сутність експериментальної методики, а саме: процес розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра в інклюзивній групі буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови: спрямованість освітнього процесу

інклюзивної групи ЗДО на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; наявність позитивної мотивації суб'єктів освітнього процесу щодо розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; організація партнерської взаємодії вихователів, асистентів вихователів інклюзивної групи та батьків дітей із розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

Теоретичне і практичне вивчення проблеми дало можливість визначити **провідну ідею дослідження**: доцільність розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивного освітнього середовища закладу дошкільної освіти зумовлена необхідністю інтеграції психолого-педагогічних, методичних засад розвитку зв'язного мовлення з можливостями цифровізації освітнього процесу, що реалізуються в межах спеціально організованого, адаптивного й технологічно витриманого освітнього середовища ЗДО з урахуванням індивідуальних психолого-педагогічних особливостей дітей-аутистів. Організаційно-навчальний контент розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра охоплює низку взаємопов'язаних складників, спрямованих на забезпечення індивідуалізованого мовленнєвого супроводу. Передусім – це психолого-педагогічна діагностика стану розвитку зв'язного мовлення дітей із розладами аутистичного спектра, що дає змогу визначити рівень розвитку в них зв'язного мовлення з подальшою орієнтацією у процесі дослідницької роботи. Одним із ключових компонентів дослідження визначено проектування мовленнєвих завдань, що відповідали віковим та індивідуальним особливостям дітей старшого дошкільного віку в інклюзивній групі. Завдання спрямовані на збагачення знань дітей назвами знайомих предметів, упізнаванням та описом героїв казок, формуванням у них розуміння мовлення дорослих у повсякденних ситуаціях. Особливу увагу приділено розвитку вміння дібрати потрібну відому картинку й описати її, активізуючи при цьому водночас словниковий запас дитини та зв'язність висловлень. Важливим є й розвиток уміння спілкуватися з дорослими й однолітками, що реалізується у процесі створення мотиваційно насичених комунікативних ситуацій, адаптованих до потреб дитини з аутистичними розладами. Значну роль в означеному процесі відіграє ставлення дитини до цифрових засобів (комп'ютера, планшета, інтерактивних екранів), які можуть ефективно стимулювати мовленнєву активність за умови відповідного психолого-педагогічного супроводу. Мовленнєву активність дитини доцільно розглядати в контексті різних ситуацій спілкування: у групі однолітків, у взаємодії із вихователями, батьками, незнайомими дорослими. Завершальним компонентом передбачено формування позитивного ставлення дитини до себе, власного мовлення, мовлення інших, що сприяло зміцненню впевненості та зниженню рівня комунікативної тривожності дитини.

Стратегія розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації ґрунтується на принципах індивідуалізації, диференціації, наочності та комп'ютеризації освітнього процесу. Реалізація означеної стратегії передбачає наявність відповідних педагогічних умов щодо спрямованості освітнього процесу інклюзивної групи ЗДО на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, наявності позитивної мотивації суб'єктів освітнього процесу щодо розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації та організації партнерської взаємодії вихователів, асистентів виховательки інклюзивної групи та батьків дітей із розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

Одним із ключових компонентів стратегії визначено активне залучення педагогів і батьків до процесу розвитку зв'язного мовлення дітей засобами сучасних цифрових інструментів, спеціально розробленої нами комп'ютерної програми ігрового типу «МовоГрай», як інтерактивного цифрового засобу з елементами казки та мультиплікації, адаптованого до розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра. Завдання в межах програми супроводжувалися мультимедійними ефектами (музичним супроводом, схваленням, візуальними підказками), що створювало позитивне емоційне тло, стимулювало дітей до подолання мовленнєвих труднощів і досягнення результату. Зміст програми структуровано відповідно до тематичних блоків програми розвитку зв'язного мовлення, що реалізується в інклюзивних групах ЗДО. Результативність реалізації стратегії виявлено в поступовому формуванні в дітей здатності до побудови простих і розгорнутих зв'язних висловлень, розширенні словникового запасу, активізації діалогічного та монологічного мовлення у взаємодії з дорослими й однолітками.

Концепція дослідження. Стратегія розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації розглядається як цілеспрямований, керований і вимірюваний процес, що ґрунтується на методологічних, психолого-педагогічних та цифрово-технологічних концептах. Організація цього процесу зумовлена сучасними трансформаціями в системі дошкільної освіти, зокрема цифровізацією освітнього простору, інклюзивною спрямованістю навчання та необхідністю розвитку зв'язного мовлення дітей з розладами аутистичного спектра. Розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра відбувався у процесі поєднання науково-теоретичних засад (методологічних, лінгводидактичних, психолого-педагогічних, корекційних), адаптованих підходів і можливостей цифрових засобів. Означена інтеграція дала змогу розробити модель і експериментальну методику розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації. У дослідженні розвиток зв'язного мовлення в умовах цифровізації

розглядається як особистісно значущий і соціально зумовлений процес, органічний складник інклюзивного освітнього середовища ЗДО. Розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра забезпечено впровадженням експериментальної методики, що передбачає етапність, системність, емоційно безпечне середовище, цифрову підтримку та активну взаємодію між дитиною, педагогом і родиною.

Методологічний концепт дослідження репрезентує взаємозв'язок діяльнісного й особистісно зорієнтованого підходів: діяльнісний підхід спрямований на практичну мовленнєву взаємодію дитини з довколишнім середовищем засобами вправ, ігрових ситуацій, цифрових завдань, що сприяють розвитку зв'язного мовлення дітей із розладами аутистичного спектра; особистісно зорієнтований підхід акцентує на унікальних потребах кожної дитини з розладами аутистичного спектра, її емоційному комфорті, мотивації до спілкування та мовленнєвої активності.

Теоретичні засади дослідження становлять систему фундаментальних наукових положень, концепцій і підходів, що розкривають сутність, динаміку й педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра в контексті цифровізації освіти. Означені засади інтегрують досягнення філософії освіти, психології, лінгводидактики, спеціальної та інклюзивної педагогіки, нейропсихології та цифрових освітніх технологій. Психологічним підґрунтям розвитку зв'язного мовлення були наукові концепти українських (Б. Боева, Л. Калмикової, С. Карамана, Г. Костюка, В. Котирло, Т. Піроженко, І. Синиці, Н. Харченко та ін.) та зарубіжних учених (Д. і Р. Кац, Ж. Піаже, Ф. де Соссюра, В. Штерна та ін.). У сучасній загальній та спеціальній психології і психолінгвістиці мовленнєвий розвиток дитини досліджували А. Богуш, С. Конопляста, І. Логвінова, І. Мартиненко, В. Тарасун та ін. Мовленнєву діяльність як психологічну категорію обґрунтовано в роботах А. Богуш, О. Білан, А. Загнітка, І. Зотової, В. Скалкіна та ін. Вагомий внесок у розроблення методики розвитку мовлення дітей дошкільного віку здійснили А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Л. Михайлова, Т. Постоян, Ю. Руденко та ін.

Проблема інклюзивного навчання як педагогічної системи, що забезпечує рівні можливості для розвитку всіх дітей, висвітлено у працях В. Бондаря, Е. Данілавічюте, І. Горбенка, А. Колупаєвої, О. Ковшар, С. Миронової, Н. Софій, М. Шеремет. Зарубіжний досвід інклюзії представлено концепціями Т. Бута, М. Ейнскоу, С. Еберсольд, Г. Лефрансуа, Б. Норвіча, К. Шнайдера та ін. Психолого-педагогічну проблему аутизму висвітлено в працях українських дослідників: Н. Базими, А. Душки, І. Єременка, І. Івашури, З. Ленів, К. Островської, Т. Скрипник, В. Синьова, Г. Хворової та ін. У міжнародному контексті значний внесок щодо проблеми аутизму здійснили Н. Asperger, S. Baron-Cohen, G. Dawson, L. Kanner, L. Wing та ін.

Методологічні засади дослідження становлять положення гуманістичної та особистісно зорієнтованої парадигм освіти, висвітлені в працях І. Беґа, С. Гончаренка, В. Ковальчука, Т. Койчевої, Н. Кічук, І. Княжевої, Т. Кравченко, О. Листопада, І. Пальшикової, О. Савченко, а також зарубіжних учених (А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла та ін.).

Цифровізацію як соціально-педагогічний феномен висвітлено в працях М. Кастельса, Я. ван Дейка, З. Бжезінського та ін. Сучасні підходи до цифрової трансформації освіти позиціоновано в дослідженнях В. Балакіревої, В. Бикова, І. Богданової, Н. Морзе, О. Спіріна, О. Пінчук, О. Ковтун, Н. Черненко та ін. Особливу увагу щодо використання цифрових технологій в інклюзивному освітньому середовищі підтверджено у працях А. Колупаєвої, С. Литовченко, О. Погорілого, О. Таранченко та ін.

Технологічні засади дослідження передбачають розроблення моделі й експериментальної методики розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації. У процесі її реалізації використано комплекс цифрових інструментів, спеціально адаптованих до освітніх потреб дітей-аутистів, зокрема авторську інтерактивну комп'ютерну програму КП «МовоГрай».

Для реалізації концепції дослідження і виконання поставлених завдань з розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із розладами аутистичного спектра засобами цифровізації використано такі **методи**: *теоретичні*: аналіз, систематизація та узагальнення філософської, психологічної, педагогічної, спеціальної, лінгвістичної літератури – для обґрунтування сутності досліджуваного явища, що досліджується, уточнення категоріального апарату; аналіз нормативно-правових документів у галузі дошкільної та спеціальної освіти – для визначення державних вимог до організації мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами; порівняльний аналіз сучасних методик мовленнєвого розвитку, цифрових освітніх ресурсів та програмного забезпечення – для розроблення і використання ефективних цифрових засобів; моделювання структури і змісту методичної системи навчання – задля розроблення методики реалізації стратегії розвитку зв'язного мовлення дітей із розладами аутистичного спектра; *емпіричні*: педагогічне спостереження (безпосереднє та опосередковане) – для вивчення рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей у різних комунікативних ситуаціях; анкетування батьків, вихователів, асистентів вихователів – для з'ясування готовності дітей до використання цифрових засобів та ефективності їх застосування; бесіди з педагогами та родинами дітей із розладами аутистичного спектра – для виявлення індивідуальних особливостей мовленнєвого розвитку, уточнення педагогічної позиції учасників процесу; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) – для перевірки ефективності розроблених моделі та методик розвитку зв'язного мовлення засобами цифровізації; вивчення й узагальнення передового досвіду вихователів, асистентів вихователів і спеціальних педагогів, які

впроваджують цифрові технології у практику роботи з дітьми з аутизмом; *статистичні*: кількісний та якісний аналіз результатів педагогічного експерименту; математико-статистичне оброблення здобутих даних (використання параметричного t-критерію Стюдента) – для з'ясування достовірності й обґрунтованості висновків щодо ефективності експериментальної методики; порівняльна характеристика результатів педагогічного експерименту; *візуально-графічні* – для наочного ілюстрування та порівняння результатів експериментального дослідження в рисунках, графічних зображеннях, у формі таблиць.

Експериментальна база дослідження. На різних етапах експериментального дослідження було залучено 25 вихователів інклюзивних груп, 25 батьків дітей, у яких наявні розлади аутистичного спектра і вони відвідують інклюзивні групи закладу дошкільної освіти; 25 асистентів вихователів інклюзивної групи закладу дошкільної освіти; 50 дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, які відвідують інклюзивні групи закладу дошкільної освіти та 300 дітей інклюзивних груп з нормотиповим психофізичним розвитком у Закарпатській, Кіровоградській, Одеській, Волинській, Сумській, Київській, Рівненській областях.

Наукова новизна дослідження: уперше розроблено й науково обґрунтовано концепцію розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра в інклюзивній групі ЗДО засобами цифровізації, що охоплює методологічний (особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи), теоретичний (педагогічні умови, зміст мовленнєвого розвитку), технологічний (модель та експериментальна методика); схарактеризовано психолого-педагогічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра; розкрито сутність понять «зв'язне мовлення», «аутистичні розлади», «засоби цифровізації», «розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра»; визначено й обґрунтовано педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації: спрямованість освітнього процесу інклюзивної групи ЗДО на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; наявність позитивної мотивації суб'єктів освітнього процесу щодо розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; організація партнерської взаємодії вихователів, асистентів вихователів інклюзивної групи та батьків дітей із розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; схарактеризовано критерії (когнітивно-мовленнєвий, комунікативно-діяльнісний, емоційно-етичний) із відповідними показниками та рівні розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації (достатній, задовільний, низький та відсутність зв'язного мовлення); уточнено поняття: «цифровізація», «аутизм», «інклюзія»,

«мовленнєва діяльність», «інклюзивне навчання»; розроблено модель розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації (методологічний, методичний, результативний блоки). Подальшого розвитку набула теорія і методика розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні діагностувальної та експериментальної методик розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра в інклюзивній групі засобами цифровізації, авторської комп'ютерної програми «МовоГрай» як дидактичного інструменту педагогічної роботи з дітьми-аутистами. Розроблено освітню програму, що охоплює три тематичні розділи («Ознайомлення дітей із персональним комп'ютером, планшетом, ноутбуком, смартфоном та айфоном», «Засоби цифровізації у дії», «Розвиток зв'язного мовлення засобом комп'ютерної програми «МовоГрай»»). До кожного з розділів подано тематику занять, освітні завдання, методи та прийоми розвитку зв'язного мовлення, опорну лексику, матеріали до занять, цифрові засоби супроводу. Програму адаптовано до особливостей сприймання, пізнавальної активності та комунікативних можливостей дітей із розладами аутистичного спектра, що забезпечує поетапний розвиток у них мовленнєвих умінь засобами ігрових форм роботи, цифрових вправ, мультимедійних сценаріїв, що стимулювали позитивну мотивацію мовленнєвого самовираження, знижували рівень тривожності під час мовленнєвої взаємодії, активізації діалогічного та монологічного мовлення. Підготовлено методичні рекомендації до використання комп'ютерної програми «МовоГрай» у педагогічній практиці.

Результати дослідження можуть бути використані: в інклюзивних групах ЗДО як складник корекційно-розвивальної роботи з дітьми з розладами аутистичного спектра; спеціальними педагогами, асистентами вихователів для індивідуальної та групової мовленнєвої підтримки; у процесі фахової підготовки здобувачів освіти за освітньо-професійним ступенем «фаховий молодший бакалавр» галузі знань А Освіта; для розроблення освітніх програм із формування спеціальних компетентностей, забезпечення ефективної педагогічної практики, створення навчально-методичних посібників та рекомендацій для здобувачів освіти за спеціальностями А 2 Дошкільна освіта і А 6 Спеціальна освіта; оновленні змісту навчально-методичних комплексів і практико-зорієнтованих завдань у професійно-педагогічній підготовці; в системі післядипломної педагогічної освіти для підвищення кваліфікації педагогічних працівників інклюзивних груп ЗДО.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес «Ужгородського національного університету» (акт про впровадження від 17.04.2025 р.), Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка про впровадження № 34-н від 16.05.2025 р.), Державного закладу «Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка про впровадження № 906/29 від 26.05.2025 р.), Мукачівського державного університету (довідка про впровадження № 653 від 02.05.2025 р.), Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (довідка про впровадження № 01/412 від 12.06.2025 р.), Мукачівського ЗДО № 10 Мукачівської міської ради Закарпатської області (акт про впровадження № 57 від 06.03.2025 р.), ЗДО (ясла-садок) № 7 «Бджілка» Хустської міської ради Закарпатської області (акт про впровадження № 27 від 18.03.2025 р.), Одеського спеціального ЗДО «Ясла-садок» № 193 компенсуючого типу Одеської міської ради (довідка про впровадження № 22/1-15 від 24.03.2025 р.), Комунального закладу «Луцький ЗДО (ясла-садок) № 4 Луцької міської ради» (довідка про впровадження № 128/31 від 03.03.2025 р.), ЗДО (ясла-садок) комбінованого типу № 126 Дарницького району м. Києва (акт про впровадження № 03-27/31 від 10.03.2025 р.), ЗДО (ясла-садок) № 32 Рівненської міської ради (довідка про впровадження № 321/31 від 20.02.2025 р.), Сумського ЗДО (центр розвитку дитини) № 14 «Золотий півник» Сумської міської ради (акт про впровадження № 01-36/79 від 13.05.2025 р.); Міжгірського ЗДО № 1 Міжгірської селищної ради (акт впровадження № 15 від 14.04.2025 р.); Фанчиківського ЗДО № 1 Виноградівської міської ради Закарпатської області (акт про впровадження № 8 від 22.04.2025 р.); Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради (довідка про впровадження № 89/01-18 від 27.05.2025 р.); Комунального закладу «Спеціальна школа № 1» Кропивницької міської ради (акт про впровадження від 26.03.2025 р.); ЗДО (ясла-садок) комбінованого типу № 5 «Червона гвоздика» Черкаської міської ради (довідка про впровадження № 39/1 від 17.06.2025 р.); ЗДО (ясла-садок) комбінованого типу № 73 «Мальвіна» Черкаської міської ради (довідка про впровадження № 72 від 13.06.2025 р.); Мукачівського ЗДО (ясла-садок) № 20 Мукачівської міської ради Закарпатської області (довідка про впровадження № 122 від 30.06.2025 р.).

Особистий внесок здобувача у працях у співавторстві: у колективних монографіях розділи: «Засоби цифровізації у системі інклюзивної освіти України для дітей дошкільного віку» (1,4 арк.); «Особистісно-зорієнтований підхід у векторі розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації» (2,07 арк.); «Інклюзивна освіта в дошкільних закладах України: стан, специфіка та програмно-методичне забезпечення» (2 арк.); «Теоретичні засади розвитку креативного мовлення дітей передшкільного віку засобами інформаційно-комп'ютерних технологій» (1,3 арк.); «Розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку інклюзивної групи засобами цифровізації (КП «МовоГрай»)» (1,7 арк.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та результати дослідження оприлюднено в доповідях і виступах на: *міжнародних наукових*

конференціях: «Сімдесят шості економіко-правові дискусії» (Львів, Україна-Переворськ, Польща, 2023 р.), «Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців спеціальної освіти» (Ужгород, 2022 р.); міжнародних науково-практичних конференціях: «Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (Мукачево, 2022 р.), «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (Мукачево, 2022 р.), «Інформаційні технології у культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі» (Київ, 2023 р.), «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (Мукачево, 2023 р.), «Становлення особистості: персоногенетичний контекст» (Мукачево, 2024 р.), «Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (Мукачево, 2024 р.); усеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі» (Мукачево, 2022 р.), «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (Умань, 2023 р.), «Фребелівська педагогіка в сучасній освіті: вимоги, тренди, перспективи» (Івано-Франківськ, 2023 р.), «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (Умань, 2023 р.), «Сучасні освітні технології у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти» (Одеса, 2024 р.); усеукраїнському методичному семінарі: «Запуск мовлення у немовлених дітей методами АВА-терапії» (Мукачево, 2021 р.).

Проведено авторську сесію «Звуко-буквені порушення у сучасних дітей: діагностика, вплив та підходи до корекції» під час шостої онлайн-конференції для педагогів сутопазли 2023 «Сучасна освіта: складаємо пазли (сертифікат № 170823/СП-С-12 від 18.08.2023 р.); начальний вебінар «Особливості логопедичної допомоги дітям із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення» Тренінговий центр СУТО та онлайн-асоціації для освітян України СУТО PRO Founder and CEO of EdCentre OÜ Republic of Estonia (сертифікат спікера від 26.10.2023 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 57 наукових праць, із них – 23 статті у фахових виданнях України, 6 монографій (5 колективних), 2 статті у журналі, що індексується у міжнародній наукометричній базі Web of Science, 3 статті у журналі, що індексується у міжнародній наукометричній базі Index Scopus, 2 статті – у наукових періодичних виданнях інших країн (Ченстохов, Польща), 13 – апробаційного характеру, 7 – навчально-методичних посібників, 1 програма розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації (комп'ютерна програма «МовоГрай»), 1 свідоцтво про державну реєстрацію авторського права на твір (КП «МовоГрай»).

Результати кандидатської дисертації «Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку засобами комп'ютерних технологій», захищену у 2014 р. у Державному закладі

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса), у тексті докторського дослідження не використано.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'ятьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (775 найменувань, із них 162 – іноземними мовами) та 48 додатків на 258 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 896 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 638 сторінках. Роботу ілюстровано 21 таблицею та 11 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження; розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, окреслено його провідну ідею та концептуальні засади; конкретизовано загальну та часткові гіпотези; подано нормативну базу; схарактеризовано методи дослідження; прописано етапи дослідження; вказано експериментальну базу; розкрито наукову новизну та практичне значення здобутих результатів; уточнено відомості про впровадження, апробацію і публікації результатів дослідження; визначено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «Психолого-педагогічні засади розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку» схарактеризовано: психологічні засади розвитку мовлення дітей дошкільного віку; українську дошкільну лінгводидактику як методичну платформу розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку, а також аутизм як педагогічну проблему щодо мовленнєвого розвитку дитини з ООП.

У контексті дослідження розкрито наукові підходи щодо сутності феноменів «мова», «мовлення», «мовленнєва діяльність», «внутрішнє мовлення», «мовленнєва особистість» за результатами наукових вітчизняних досліджень (А. Богуш, Л. Калмикова, С. Караман, Г. Костюк, О. Потебня, І. Синиця, О. Трифонова та ін.), а також зарубіжних учених (В. фон Гумбольдт, Д. і Р. Кац, Ж. Піаже, Ф. де Соссюр, В. Штерн та ін.). Визначено, що мовленнєва діяльність є багаторівневою психолого-педагогічною категорією, яка передбачає розвиток мовленнєвих умінь і навичок та розумових, емоційних і комунікативних компонентів, що набуває особливої актуальності під час роботи з дітьми, які мають порушення аутистичного спектра. Зазначено, що розвиток мовленнєвої діяльності зумовлює якісні зміни в мовленні дитини (мотивованість, цілеспрямованість, усвідомленість, інтенційність і структурованість), що є підставою для «привласнення» літературного мовлення та мовленнєвого етикету як соціально значущого мовного стандарту.

Українську дошкільну лінгводидактику, як науково-методичну платформу розвитку мовлення дітей дошкільного віку, представлено результатами діяльності наукової школи академіка А. Богуш, у межах якої

досліджено розвиток мовлення дітей у різних видах діяльності (ігровій, образотворчій, мовленнєво-творчій, продуктивній), розвиток граматичної будови, усного та зв'язного мовлення. Розглянуто внесок учених (Н. Гавриш, Л. Березовська, Т. Котик, К. Крутій, Н. Луцан, Т. Садова, О. Трифонова та ін.) у розбудову сучасної української дошкільної лінгводидактики, зокрема щодо розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Проведений аналіз змісту варіативних освітніх програм («Світ дитинства», «Українське дошкілля», «Дитина» тощо) засвідчив відповідність їх змісту віковим особливостям дітей старшого дошкільного віку і потребі розвитку зв'язного мовлення як важливої передумови подальшого навчання, соціалізації та інтеграції дітей в освітнє середовище.

Зв'язне мовлення визначено як логічно-послідовне, структуроване, граматично правильне висловлювання, що виконує комунікативну функцію та забезпечує ефективну взаємодію дитини із соціумом. Акцентовано його значення як ключової ланки в системі формування комунікативної компетентності дитини дошкільного віку.

Здійснено аналіз наукових досліджень аутизму в дітей дошкільного віку від поодиноких клінічних спостережень до формування наукових шкіл (Н. Аспергер, К. Островська, В. Синьов, Д. Шульженко та ін.) та окремих зарубіжних і вітчизняних учених щодо вивчення означеного феномену (Т. Атвуд, С. Барон-Кое, Н. Базима, Л. Вінг, Г. Доусон, Л. Каннер, С. Конопляста, Е. Куршен, І. Логвінова, О. Мартинчук, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.).

Аутизм розглянуто як спектральний нейророзвитковий розлад із різноманітними формами прояву, клінічними ознаками й причинами, з-поміж яких домінують порушення в роботі центральної нервової системи, генетичні чинники, структурні й функціональні зміни головного мозку. З'ясовано, що ключовими ознаками аутизму є соціальна ізоляція, стереотипна поведінка, мовленнєві порушення, труднощі з емоційною реакцією, сенсорна гіперчутливість, інтелектуальна дисфункція тощо, які істотно ускладнюють комунікацію дитини з довколишнім. Зазначено, що розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра є одним із пріоритетних напрямів у системі їхнього корекційного супроводу, оскільки розвиток мовленнєвих умінь і навичок сприяє підвищенню рівня соціальної адаптації та інтеграції у суспільство. Вказано, що наукові підходи до дослідження мовлення дітей з аутизмом (Н. Базима, С. Конопляста, К. Островська, В. Тарасун, Д. Шульженко та ін.) акцентують на комплексному впливі різних чинників на мовленнєвий розвиток дитини, зокрема дефіциті інстинкту спілкування, сенсомоторних порушеннях, заміщенні соціально зорієнтованої комунікації «мовленням для себе» тощо. Доведено, що мовленнєва діяльність дітей із розладами аутистичного спектра потребує розроблення і впровадження відповідних психолого-педагогічних умов та індивідуалізованих методик, які враховують специфіку порушень, знижену

мотивацію до мовленнєвої взаємодії та необхідність створення сприятливого освітньо-мовленнєвого середовища.

Інклюзивне навчання схарактеризовано як організаційні аспекти роботи інклюзивної групи в сучасному закладі дошкільної освіти. Особливу увагу приділено нормативно-правовому забезпеченню інклюзивної освіти, меті інклюзивного навчання та формуванню команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП. Зазначено, що ефективна реалізація індивідуальної програми розвитку (ІПР) передбачає взаємодію всіх учасників освітнього процесу, що сприяє побудові комплексного, адаптивного середовища, зорієнтованого на потреби кожної дитини. На етапі теоретичного дослідження означеної проблеми здійснено аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, окреслено основні ознаки й труднощі мовленнєвого розвитку дітей із розладами аутистичного спектра, що дозволило розробити підґрунтя для подальшого дослідження засобів і методики розвитку зв'язного мовлення дітей означеної категорії.

У другому розділі «Методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації» схарактеризовано методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, що ґрунтуються на діяльнісному, особистісно зорієнтованому підходах, ігровій діяльності як підґрунті розвитку зв'язного мовлення дітей із розладами аутистичного спектра засобами цифровізації. Розкрито спеціальні принципи організації освітнього процесу та діяльності його учасників у роботі з дітьми з розладами аутистичного спектра, як-от: принцип наочності в розвитку зв'язного мовлення дітей-аутистів (візуальні, тактильні, моторні засоби тощо); принцип індивідуалізації та диференціації розвитку зв'язного мовлення дітей; принцип комп'ютеризації освітнього процесу з дітьми з розладами аутистичного спектра.

Схарактеризовано зміст діяльнісного підходу як цілезабезпечувального методологічного напрямку, що формує підґрунтя активного засвоєння знань у дітей у процесі практичної взаємодії із довколишнім і забезпечує розвиток комунікативних, пізнавальних і соціальних навичок дітей із розладами аутистичного спектра. У межах означеного підходу акцентовано на розвитку зв'язного мовлення у процесі створення комунікативно-ігрових ситуацій, вирішенні навчальних завдань, реалізації принципів інтеріоризації та зони найближчого розвитку. Зазначено, що застосування діяльнісного підходу сприяє інтеграції дітей із розладами аутистичного спектра в соціальне середовище, розвиваючи їхні комунікативні та соціальні навички. Діяльнісний підхід передбачає використання ігрових і комунікативних ситуацій, що дозволяють дітям застосовувати мовленнєві вміння і навички в реальних життєвих контекстах.

Ігрову діяльність розглянуто як природну форму активності дитини дошкільного віку, що має безпосередній вплив на розвиток зв'язного

мовлення. Визначено взаємозв'язок ігрової та мовленнєвої діяльності, розкрито сутність понять «ігрова діяльність», «мовленнєво-ігрові ситуації», «мовленнєві вправи» в контексті розвитку зв'язного мовлення дітей із розладами аутистичного спектра із залученням цифрових засобів (комп'ютерні ігри, мультимедійні завдання тощо).

З'ясовано, що особистісно зорієнтований підхід у роботі з дітьми з розладами аутистичного спектра є ключовим методологічним орієнтиром, спрямованим на забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини як повноцінного суб'єкта освітнього процесу. Особистісно зорієнтований підхід передбачає урахування унікальних освітніх потреб, рівня мовленнєвого розвитку, мотиваційної сфери та суб'єктивного досвіду дитини, а також створення адаптивного освітнього середовища, що сприяє самореалізації, розвитку особистісного потенціалу та життєвого самовизначення дитини. Доведено, що особистісно зорієнтований підхід забезпечує організацію освітньої взаємодії на засадах поваги до особистості, довіри, визнання її унікальності та суб'єктності, дозволяє чітко визначити ролі учасників освітнього процесу та забезпечити повноцінну реалізацію суб'єктного досвіду кожного з них. Ключовими елементами реалізації особистісно зорієнтованого підходу виступили: мотиваційне забезпечення освітнього процесу, розроблення диференційованих методичних підходів, урахування суб'єктивного темпу навчання, а також створення ситуацій для виявлення й розвитку творчого потенціалу кожної дитини з розладами аутистичного спектра. Метою реалізації особистісно зорієнтованого підходу було визначено становлення життєвої активності й самовизначення дитини як особистості.

Зазначені методологічні підходи забезпечили наукове підґрунтя для організації ефективного процесу розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра в умовах інклюзивної освіти із застосуванням цифрових технологій.

У третьому розділі «Цифровізація як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра» –позиціоновано комплексний аналіз цифровізації як ефективного засобу розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, що зумовлює актуальність її впровадження в інклюзивну дошкільну освіту на національному та міжнародному рівнях. З'ясовано історичну еволюцію понять «засоби цифровізації», «цифровізація», їх змістове наповнення в контексті дошкільної інклюзивної освіти, а також співвідношення з такими термінами, як «цифрова трансформація», «диджиталізація», «оцифрування» тощо.

Уточнено сутність понять «освітнє середовище» та «цифровий простір» як ключових категорій для розуміння змін в організації корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП. Освітнє середовище – це структурно-функційний компонент соціального середовища, що забезпечує комплекс умов, взаємодій і впливів, спрямованих на формування та розвиток

особистості в межах освітньої системи, характеризується багаторівневою взаємодією суб'єктів освітнього процесу в часовому, просторовому та соціокультурному контекстах, інтегруючи ціннісні орієнтири, культурні моделі та освітні практики. Цифровий простір у контексті освіти розглядається як віртуально-комунікаційне середовище, сформоване засобами цифрових технологій, що забезпечує створення, обмін, збереження та використання освітнього контенту, є невід'ємним складником сучасного освітнього середовища, забезпечуючи інтерактивність, доступність, а також розширення меж традиційної освіти в часовому та просторовому вимірах.

Здійснено аналіз міжнародного досвіду використання цифрових технологій у роботі з дітьми з аутизмом, зокрема в країнах Європейського Союзу (Греція, Ірландія, Фінляндія, Швеція, Шотландія), у яких цифровізація інклюзивної освіти є системним складником державної освітньої політики. Окреслено сучасні нормативно-правові засади цифрового розвитку в Україні, які створюють передумови для інноваційного підходу до інклюзивного освітнього середовища, що відповідає міжнародним стандартам. Доведено важливість використання ІКТ у формуванні мовленнєвих і соціальних умінь та навичок у дітей із розладами аутистичного спектра, зокрема таких інструментів, як універсальні системи комунікації (POSSUM, MAVIS, BLISS), пристрої зворотного мовного зв'язку («Елефон», Toobaloo, Whisper Phone), додатки альтернативної комунікації («SceneSpeak», «Мова з Міло»), технології доповненої і віртуальної реальності, мобільні додатки та робототехніка. Встановлено, що інформаційно-комунікаційні технології сприяють індивідуалізації навчання, підвищенню мотивації, візуалізації мовного матеріалу, розвитку невербальних засобів комунікації, що зокрема важливо для дітей, які мають обмежене або відсутнє вербальне мовлення. Окрему увагу приділено інструментам навчання соціальної взаємодії (окулографія, VR, мобільні додатки), що формують комунікативну поведінку, сприяють інтеграції у соціум та ефективній інклюзії дітей із розладами аутистичного спектра.

У четвертому розділі «Стан розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації у сучасній педагогічній практиці» — схарактеризовано наявний стан розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та дітей з нормотиповим психофізичним розвитком засобами цифровізації в умовах інклюзивної педагогічної практики ЗДО, що засвідчує актуальність розроблення, оновлення та впровадження змістово-цілісних освітньо-професійних програм, навчально-методичних комплексів і діагностувального інструментарію для педагогів, які працюють із дітьми в інклюзивній групі ЗДО. Так, за результатами анкетування вихователів, асистентів вихователів і батьків виявлено недостатній рівень їхньої обізнаності щодо особливостей мовленнєвого розвитку дітей із розладами аутистичного спектра та необхідність цілеспрямованої підготовки педагогів

до реалізації індивідуалізованих методик, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення таких дітей.

Здійснено аналіз чинних програмно-методичних ресурсів, рекомендованих Міністерством освіти і науки України («Розквіт», «Віконечко», «Розвиток мовлення», «Стежинки у світ» тощо), щодо їх значення для організації освітнього процесу з дітьми, які мають психофізичні порушення. Встановлено, що програма «Розквіт», як складник системи інклюзивної освіти, є ефективним засобом стимуляції мовленнєвого розвитку та соціальної адаптації дітей, за умови її гнучкого індивідуалізованого використання.

Визначено критерії та показники розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та дітей з нормотиповим психофізичним розвитком засобами цифровізації (когнітивно-мовленнєвий, комунікативно-діяльнісний та емоційно-етичний), до кожного з яких створений відповідний діагностувальний матеріал. Розроблено й апробовано діагностувальний інструментарій, що відповідає критеріям достовірності, валідності, уніфікованості, індивідуалізованості та практичності, що дало змогу виявити рівні розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра (низький, відсутність зв'язного мовлення) та дітей з нормотиповим психофізичним розвитком (достатній, задовільний, низький).

Аналіз кількісних результатів щодо рівнів розвитку зв'язного мовлення нормотипових дітей засвідчив, що в ЕГ достатній рівень сформованості зв'язного мовлення виявлено у 45,4 % дітей з нормотиповим психофізичним розвитком, задовільний – у 38 %, низький – у 16,6 %, при цьому випадків відсутності зв'язного мовлення не зафіксовано. У КГ достатній рівень продемонстрували 45 % дітей, задовільний – 38,6 %, низький – 16,4 %, випадків відсутності зв'язного мовлення також не виявлено. Отримані результати свідчать про переважання достатнього та задовільного рівнів розвитку зв'язного мовлення у дітей із нормотиповим психофізичним розвитком як в ЕГ, так і в КГ. Водночас результати рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, здобуті за аналогічними критеріями, засвідчили іншу динаміку й потребують окремого аналізу, оскільки суттєво відрізняються від показників нормотипових однолітків. Закцентуємо, що достатній рівень розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації було виявлено у 3 % дітей ЕГ та 3 % – КГ. Середньоарифметичне значення задовільного рівня дорівнювало 14,6 % дітей ЕГ та 14,6 % їх у КГ. Низький рівень було виявлено у 35,4 % дітей ЕГ та 35,7 % – КГ. Переважна більшість досліджуваних засвідчили – відсутність зв'язного мовлення (47 % дітей ЕГ та 46,7 % – КГ).

Обґрунтовано педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, а саме: спрямованість освітнього процесу інклюзивної групи ЗДО на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; наявність позитивної мотивації суб'єктів освітнього процесу щодо розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; організація партнерської взаємодії вихователів, асистентів виховательки інклюзивної групи та батьків дітей із розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

Розроблено комп'ютерну програму «МовоГрай» та методичні рекомендації, що відповідають змісту освітнього напрямку «Мовлення дитини» Базового компонента дошкільної освіти (2021), зорієнтовані на розвиток граматичних навичок, словникового запасу, фонематичного сприйняття, діалогічного та монологічного мовлення, а також на формування позитивного ставлення до мовленнєвої діяльності в цифровому освітньому середовищі.

Зазначимо, що діти старшого дошкільного віку з нормотиповим психофізичним розвитком не були залучені до експериментального навчання. З ними систематична робота з розвитку зв'язного мовлення здійснювалася відповідно до вимог освітніх програм «Дитина», «Українське дошкілля», «Впевнений старт», рекомендованих Міністерством освіти і науки України, згідно зі стандартним розкладом занять (три рази на тиждень). Календарно-тематичне планування освітньої діяльності вихователів інклюзивної групи відповідало чинній програмі, за якою функціонувала інклюзивна група закладу дошкільної освіти.

У п'ятому розділі – «Експериментальна методика розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації» – позиціоновано модель та методику розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації за пізнавально-мовленнєвим, діяльнісно-комунікативним та емоційно-етичним етапами.

На пізнавально-мовленнєвому етапі реалізовано педагогічну умову – спрямованість освітнього процесу інклюзивної групи ЗДО на розвиток зв'язного мовлення дітей із розладами аутистичного спектра засобами цифровізації. У процесі експериментальної роботи задіяно такі форми і методи роботи: розповідь («Моя найкраща іграшка» та ін.), бесіда («Представ себе, свого товариша», «Познайомтеся – це мій улюблений казковий герой» та ін.), дидактичні ігри («Скажи правильно», «Склади із частин ціле», «Відшукай пару», «Так чи ні?», «Незавершені картинки», «Опиши ситуацію», «Покажи на собі», «Чарівне дзеркало», «Хто швидше складе людину?» та ін.), робота з цифровими пристроями (комп'ютером, планшетом,

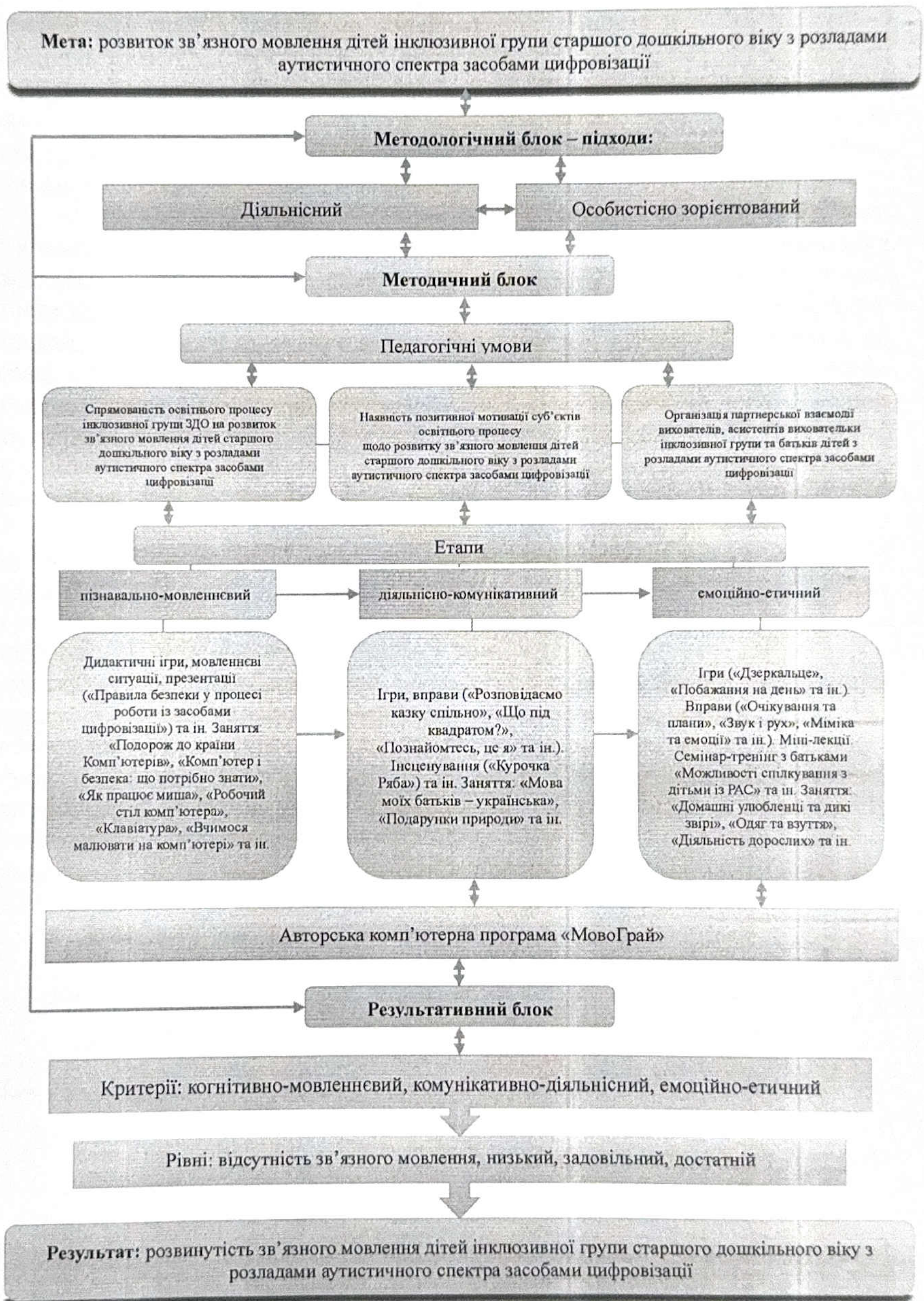

Рис. Модель розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації

смартфоном тощо). Здійснено ознайомлення дітей із робочим варіантом цифрового засобу (персональний комп'ютер, смартфон, айфон, ноутбук чи планшет), розвиток технічних навичок у дітей-аутистів інклюзивної групи щодо використання цифрових технологій, збагачення словника тематичною лексикою (комп'ютер, миша, екран, курсор, ноутбук, планшет, айфон, смартфон), розвиток у них діалогічного мовлення.

Відповідно до розробленої програми проведено серію занять з дітьми з розладами аутистичного спектра щодо розвитку їхнього зв'язного мовлення засобами цифровізації в інклюзивній групі ЗДО («Подорож до країни Комп'ютерів», «Комп'ютер і безпека: що потрібно знати», «Як працює миша», «Робочий стіл комп'ютера», «Клавіатура», «Вчимося малювати на комп'ютері» та ін.). Реалізація завдань означеного етапу сприяла ознайомленню дітей із цифровими пристроями та засвоєнню нової лексики. Важливим досягненням дітей стало збагачення словника дітей термінами, пов'язаними з цифровими технологіями (комп'ютер, екран, мишка, клавіатура, кнопка, програма, курсор тощо).

На діяльнісно-комунікативному етапі впроваджено педагогічну умову – наявність позитивної мотивації щодо розвитку зв'язного мовлення засобами цифровізації. Здійснено розвиток описового зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації. Впроваджено авторську комп'ютерну програму «МовоГрай», що сприяло інтеграції цифрових технологій в освітній процес інклюзивної групи ЗДО. Проведено індивідуальні та групові заняття із використанням КП «МовоГрай» за тематичними блоками: «Знайомство», «Природа» тощо. Робота відбувалась у взаємодії із батьками, які отримували методичні рекомендації та брали участь у закріпленні набутих знань у домашньому середовищі. Результати означеного етапу засвідчили позитивну динаміку розвитку в дітей навичок описування предметів, подій і явищ та рівня розуміння і продукування зв'язних висловлювань.

Доведено, що позитивна мотивація дітей формується в процесі створення емоційно насичених, змістових мовленнєвих ситуацій, з використанням інтерактивних вправ, комп'ютерних ігор («Знайди пару», «Віднови історію» тощо), підтримки успіху дитини з боку педагога та забезпечення свободи самовираження. Ефективність педагогічної умови партнерської взаємодії доведено завдяки організації освітнього процесу, що виходить за межі ЗДО: включення батьків у спільну діяльність із використанням цифрових ресурсів удома, проведення тематичних семінарів і тренінгів тощо.

На емоційно-етичному етапі реалізовано педагогічну умову – організація партнерської взаємодії вихователів, асистентів вихователки інклюзивної групи та батьків дітей з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації. Зміст роботи на цьому етапі був спрямований на формування емоційно позитивного тла у спілкуванні, розвиток комунікативних умінь, мовленнєвої ініціативи, самооцінки й соціальної

взаємодії у процесі включення дітей у рольові, творчі, ігрові ситуації. Заняття було організовано за тематичними напрямками засобами КП «МовоГрай»: «Домашні улюбленці», «Одяг та взуття», «Діяльність дорослих», «Анатомія тіла», «Транспорт», «Іграшки та ігри» тощо. Проведено індивідуальні та групові заняття, включено рольові ігри, інсценізації, зокрема казки «Курочка Ряба» із використанням цифрових інструментів. Особливістю етапу стало активне залучення батьків до спільної з дітьми мовленнєво-ігрової діяльності. Наприклад: мовленнєва гра «Доповни речення», складання розповіді «Моя найкраща іграшка» тощо.

Проведено прикінцевий зріз, результати якого засвідчили позитивну динаміку розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з аутистичними порушеннями. Так, в експериментальній групі на достатньому рівні стало 20% дітей (було 3%), задовільний рівень виявлено у 35,4% респондентів (було 14,6%), на низькому рівні стало 26,4% досліджуваних (було 35,4%), відсутність зв'язного мовлення завсвідчили – 18,4% дітей експериментальної групи (було 47%).

Здобуті результати підтвердили ефективність цифрових засобів у процесі розвитку зв'язного мовлення, емоційно-соціальної адаптації, комунікативної взаємодії дітей з розладами аутистичного спектра, а також ефективність впровадженої моделі та методики розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, що забезпечило поетапний зв'язок – від пізнавально-мовленнєвого ознайомлення з цифровими технологіями у процесі розвитку описового мовлення, до активної комунікативної взаємодії у різних мовленнєвих ситуаціях.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в теоретичному обґрунтуванні методологічних концептів, змісту, форм, методів, моделі й експериментальної методики розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, їх реалізації та апробації в освітньому процесі інклюзивної групи ЗДО. Проведене дослідження підтвердило основні положення гіпотези й дало можливість сформулювати загальні висновки відповідно до визначених завдань.

1. Розкрито й науково обґрунтовано методологічні й теоретичні засади розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку із розладами аутистичного спектра та з нормотиповим психофізичним розвитком із використанням засобів цифровізації. Розкрито наукові підходи щодо сутності феноменів «мова», «мовлення», «мовленнєва діяльність», «внутрішнє мовлення», «мовленнєва особистість». Зазначено, що розвиток мовленнєвої діяльності передбачає якісні зміни в мовленні дитини, щодо умотивованості, цілеспрямованості, усвідомленості, інтенційності і структурованості, що є підставою для «привласнення»

літературного мовлення та мовленнєвого етикету як соціально значущого мовного стандарту. Акцентовано на комплексному впливі різних чинників на мовленнєвий розвиток дитини, зокрема дефіцит інстинкту спілкування, сенсомоторні порушення, заміщення соціально зорієнтованої комунікації «мовленням для себе» тощо.

З'ясовано методологічну платформу розбудови системи розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, що включає діяльнісний, особистісно зорієнтований підходи та ігрову діяльність, як підґрунтя ефективної реалізації відповідного процесу. Розкрито основні принципи організації освітнього процесу та діяльності його суб'єктів у роботі з дітьми з розладами аутистичного спектра, як-от: принцип наочності в розвитку зв'язного мовлення дітей-аутистів (візуальні, тактильні, моторні засоби тощо); принцип індивідуалізації та диференціації розвитку зв'язного мовлення дітей; принцип комп'ютеризації освітнього процесу з дітьми з розладами аутистичного спектра.

2. У дослідженні визначено сутність понять «зв'язне мовлення», «засоби цифровізації», «аутистичні розлади», «розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра», «розвинутість зв'язного мовлення»; уточнено зміст понять «цифровізація», «аутизм», «інклюзія», «мовленнєва діяльність». Зв'язне мовлення визначено як логічно-послідовне, структуроване, граматично правильне висловлювання, що виконує комунікативну функцію та забезпечує ефективну взаємодію дитини із соціумом. Акцентовано його значення як ключової ланки в системі формування комунікативної компетентності дитини дошкільного віку. Аутистичні розлади зазначено як складні порушення психічного розвитку, що охоплюють спектр первазивних розладів, які характеризуються стійкими і вираженими дефіцитами у сфері соціальної взаємодії, комунікації, мовлення, поведінки та інтересів. Засоби цифровізації потлумачено як сукупність цифрових інструментів і технологій, що забезпечують доступ до освітніх ресурсів і сприяють індивідуалізації освітнього процесу.

Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра визначено як цілеспрямований процес формування здатності дитини до послідовного, логічного, змістового і граматично правильного мовлення, що відображає її думки, емоції та наміри в усній формі. Наявний процес передбачає врахування специфіки порушень, пов'язаних з аутистичним спектром, включаючи труднощі в соціальній взаємодії, комунікації та символічному мисленні, зорієнтований на використання індивідуалізованих підходів, методів та засобів, зокрема засобів цифровізації, для оптимального розвитку мовленнєвих навичок і включення дитини в соціальне та освітнє середовище.

Поняття «розвинутість зв'язного мовлення» визначено як сформованість умінь послідовно, логічно й змістовно передавати власні

думки, почуття та враження у процесі усного висловлювання. Розвинутість зв'язного мовлення проявляється у здатності дитини будувати цілісні висловлювання різних типів (опис, розповідь, міркування), дотримуватися послідовності подій, установлювати причинно-наслідкові зв'язки та добирати мовні засоби відповідно до ситуації спілкування. Цифровізацію схарактеризовано як складне явище, що охоплює адаптацію або створення нових цифрових продуктів, послуг і систем, які змінюють функціональні можливості, способи соціальної взаємодії та соціально-економічні структури. «Аутизм» розглянуто, як спектральний нейророзвитковий розлад із різноманітними формами прояву, клінічними ознаками й причинами, з-поміж яких домінують: порушення в роботі центральної нервової системи, генетичні чинники, структурні та функціональні зміни головного мозку. «Інклюзія» розглядається як принцип і концепція, модель освіти та форма інтеграції, процес визнання і збільшення участі, приналежності до спільноти, можливості участі, соціокультурна технологія тощо.

Доведено, що мовленнєва діяльність є психолінгвістичним інструментом суб'єкта усного мовлення в навчанні та спілкуванні, найдосконалішою формою комунікації, засобом формування мовленнєвої особистості спроможної створювати публічний дискурс, а в майбутньому бути носієм елітарної мовленнєвої культури, здатним грамотно і доречно висловлюватися, вільно й ефективно спілкуватися, що є свідченням підготовленості до умов життєдіяльності в соціумі.

Уточнено поняття «інклюзивне навчання»: як форму організації освітнього процесу, що забезпечує повноцінну участь дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у спільному навчанні з нормотиповими однолітками в закладах основної та додаткової освіти.

Уточнено сутність понять «освітнє середовище» – як структурно-функціонального компоненту соціального середовища, який забезпечує комплекс умов, взаємодій і впливів, спрямованих на формування та розвиток особистості в межах освітньої системи; характеризується багаторівневою взаємодією суб'єктів освітнього процесу в часовому, просторовому та соціокультурному контекстах, інтегруючи ціннісні орієнтири, культурні моделі і освітні практики та «цифровий простір» – як віртуально-комунікаційне середовище сформоване засобами цифрових технологій, що забезпечує створення, обмін, збереження та використання освітнього контенту, і є невід'ємним складником сучасного освітнього середовища (інтерактивність, доступність) та розширенням меж традиційної освіти в часовому та просторовому вимірах. Останні поняття виступають як ключові категорії для розуміння змін в організації корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП.

3. З'ясовано стан розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та дітей з нормотиповим психофізичним розвитком засобами цифровізації у сучасній

педагогічній практиці. Здійснено аналіз міжнародного досвіду використання цифрових технологій у роботі з дітьми з аутизмом, зокрема в країнах Європейського Союзу (Фінляндія, Швеція, Ірландія, Шотландія, Греція), у яких цифровізація інклюзивної освіти є системним складником державної освітньої політики. Окреслено сучасні нормативно-правові засади цифрового розвитку в Україні, що створюють передумови для інноваційного підходу до інклюзивного освітнього середовища, що відповідає міжнародним стандартам (DigCompEdu, Концепція цифрової економіки України, Національний план щодо відкритої науки тощо). Висвітлено важливість використання ІКТ у формуванні мовленнєвих і соціальних навичок у дітей із розладами аутистичного спектра, зокрема таких інструментів, як універсальні системи комунікації (POSSUM, MAVIS, BLISS), пристрої зворотного мовного зв'язку («Елефон», Toobaloo, Whisper Phone), додатки альтернативної комунікації («SceneSpeak», «Мова з Міло»), технології доповненої і віртуальної реальності, мобільні додатки та робототехніка. Окрему увагу приділено інструментам навчання соціальної взаємодії (окулографія, VR, мобільні додатки), що формують комунікативну поведінку, сприяють інтеграції у соціум та ефективній інклюзії дітей з аутизмом.

4. Визначено критерії і показники розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та дітей із нормотиповим психофізичним розвитком засобами цифровізації: когнітивно-мовленнєвий (обізнаність дітей із назвами знайомих предметів, з якими дитина зустрічається у ЗДО і сім'ї); обізнаність із героями казок; розуміння мовлення дорослих; комунікативно-діяльнісний (уміння дібрати потрібну знайому картинку, предмет, іграшку тощо) та описувати її; вміння спілкуватись із дорослими і дітьми (мотиваційна спрямованість комунікативно-мовленнєвої діяльності); емоційно-етичний (ставлення дитини до комп'ютера чи планшета); мовленнєва активність дитини (у колективі дітей, із вихователем, батьками, незнайомими дітьми та дорослими); оцінка ставлення дитини до себе (самооцінка), свого мовлення, мовлення інших дітей, мовлення дорослих (взаємооцінка). Схарактеризовано рівні розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра (задовільний, низький рівень, відсутність зв'язного мовлення) та дітей з нормотиповим психофізичним розвитком (достатній, задовільний, низький).

5. Обґрунтовано педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації: спрямованість освітнього процесу інклюзивної групи ЗДО на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; наявність позитивної мотивації суб'єктів освітнього процесу щодо розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; організація партнерської взаємодії вихователів, асистентів

вихователя інклюзивної групи та батьків дітей із розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

6. Розроблено модель та експериментальну методику розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, що передбачає поетапну реалізацію визначених педагогічних умов за такими взаємопов'язаними етапами: пізнавально-мовленнєвий, діяльнісно-комунікативний, емоційно-етичний. Впроваджено авторську комп'ютерну програму «МовоГрай» та методичні рекомендації, що відповідають Закону України «Про дошкільну освіту» (2024) та змісту освітнього напрямку «Мовлення дитини» Базового компонента дошкільної освіти (2021), зорієнтовані на розвиток граматичних навичок, словникового запасу, фонематичного сприйняття, діалогічного та монологічного мовлення, а також на формування позитивного ставлення до мовленнєвої діяльності в цифровому освітньому середовищі. Розроблено і впроваджено освітню програму, що охоплює три тематичні розділи («Ознайомлення дітей із персональним комп'ютером, планшетом, ноутбуком, смартфоном та айфоном», «Засоби цифровізації у дії», «Розвиток зв'язного мовлення засобом авторської комп'ютерної програми «МовоГрай»). Доведено, що позитивна мотивація дітей формується у процесі створення емоційно-насичених, змістовних, мовленнєвих ситуацій, із використанням інтерактивних вправ, комп'ютерних ігор («Знайди пару», «Віднови історію» тощо), підтримки успіху дитини з боку педагога та забезпечення свободи самовираження. Реалізацію педагогічної умови партнерської взаємодії здійснено завдяки організації освітнього процесу, що виходить за межі ЗДО: включення батьків у спільну діяльність із використанням цифрових ресурсів вдома, проведення тематичних семінарів і тренінгів тощо.

За результатами прикінцевого етапу експерименту виявлено, що в дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра експериментальної групи відбулися суттєві позитивні зміни в рівнях розвитку зв'язного мовлення: достатнього рівня досягли 20% дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра експериментальної та 11,6% контрольної груп (було по 3%); задовільний рівень виявлено у 35,4% респондентів експериментальної і 20,6% контрольної груп (було по 14,6%); на низькому рівні в експериментальній групі стало 26,4% (було 35,4%), а в контрольній – 35,6% (було 35,7%) респондентів. Відсутність зв'язного мовлення – 18,4% дітей експериментальної (було 47%) та 32% контрольної груп (було по 46,7%).

Достовірність здобутих експериментальних даних підтверджено застосуванням методу математичної статистики (t-критерій Стьюдента (t-критерій) (двовибірковий t-критерій). Доведено доцільність реалізації моделі, експериментальної методики та педагогічних умов щодо розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації. Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні проблеми розвитку мовлення дітей молодшого та середнього дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; залученні батьків до цифрових мовленнєвих практик у межах сімейного виховання; міждисциплінарному аналізі використання цифрових засобів (логопедія, психологія тощо).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у виданнях наукометричної бази Scopus та Web of Science

1. Bogush, A., Chekan, O., Ivanov, V., Popovych, N., & Palahnyuk, O. (2025). Digitalization as a Tool for the Speech Development of Older Preschool Children with Autistic Disorders. *WSEAS Transactions on Computer Research: scientific journal*, 13, 170-177. <https://doi.org/10.37394/232018.2025.13.17>, <http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/12413>.

2. Chekan, O., Barna, K., Forostian, O., Sokolova, H., & Raievska, Y. (2024). Effectiveness of Information and Communication Programmes for Children with Special Educational Needs in the Context of Speech Development. *International Journal of Child Health and Nutrition*, 13, 3, 151-161. <https://doi.org/10.6000/1929-4247.2024.13.03.4>.

3. Chekan, O., Haiash, O., Liubchenko, I., Popovych, N., & Barna, K. (2023). Inclusive education: approaches and methods of working with children with special needs. *Brazilian Journal of Education, Technology and Society (BRAJETS): scientific journal*, 16, 03, 639-647. <https://doi.org/10.14571/brajets.v16.n3.639-647>, https://www.researchgate.net/publication/376303194_Inclusive_Education_approaches_and_methods_of_working_with_children_with_special_needs.

4. Chekan, O., Kasianenko, O., & Barna, K. (2024). Enhancing language development in autistic preschoolers through corrective interventions. *Multidisciplinary Reviews: multidisciplinary journal*, 7, 202. <https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe045>.

5. Kolupayeva, A. A., Taranchenko, O. M., Koval-Bardash, L. V., Chekan, O. I., & Nakonechna, L. M. (2022). Pedagogical technology in teaching children with special educational needs in the context of inclusive education. *Apuntes Universitarios: journal*, 12(3), 38-56. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732652/>.

Публікації у фахових виданнях України

1. Чека́н, О. І., & Ба́рна, Х. В. (2025). Теоретичні засади логопедичної ритміки: міждисциплінарний підхід до корекції мовленнєвих порушень. *Педагогічні науки: теорія та практика*, 3(55), 96-102. <https://www.journalsofznu.zp.ua/index.php/pedagogics/article/view/4772/4548>.

2. Чека́н, О. І., Ба́рна, Х. В., & Марце́нюк, В. А. (2025). Логопедичний масаж як засіб корекції дизартрії у дітей молодшого шкільного віку з

неврологічною патологією. *Педагогічна Академія: наукові записки*, 21, 1-15. <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/1203>.

3. Чекан, О. І., & Барна, Х. В. (2025). Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення при дислалії та його вплив на порушення писемного мовлення. *Перспективи та інновації науки. Серія: Педагогіка, Серія: Психологія, Серія: Медицина*, 8(54), 124-136. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8\(54\)-124-135](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8(54)-124-135).

4. Чекан, О. І., Ільтьо, Г. Ф., & Марценюк, В. А. (2025). Сутність і тлумачення ключових термінів інклюзивної освіти в міжнародному та українському контексті: акцент на професійну роль асистента вихователя в освітньому процесі. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія: Педагогіка, Право, Економіка, Державне управління, Техніка, Історія та археологія*, 5(35), 1458-1467. <https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/23935/23907>.

5. Чекан, О. І., Барна, Х. В., & Вовчок, В. М. (2025). Методичні орієнтири подолання мовленнєвих порушень засобами логоритміки. *Інноваційна педагогіка*, 87, 99-103. http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/13313/1/21_merged.pdf

6. Чекан, О. І. (2025). Інклюзивна освіта в закладах дошкільної освіти: нормативно-правові зміни та перспективи впровадження. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи: науковий журнал*, 7, 39-43. <http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/12593>.

7. Чекан, О. І. (2024). Мовленнєво-ігрова діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення у дітей з аутистичними порушеннями. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки: науковий збірник*, 5(364), 101-107. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2024-5\(364\)-101-107](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2024-5(364)-101-107).

8. Чекан, О. І., Попович, Н. Ф., & Марценюк, В. А. (2024). Аналіз освітньо-виховних планів щодо розвитку зв'язного мовлення дітей з аутизмом в інклюзивних групах ЗДО засобами цифровізації. *Health & Education: науковий журнал*, 4, 154-159. <https://doi.org/10.32782/health-2024.4.21>.

9. Чекан, О. І. (2024). Міждисциплінарний аналіз розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з аутистичними порушеннями. *Inclusion and Diversity: науковий журнал*, 4, 24-29. <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/inclusion/article/view/367>.

10. Чекан, О. І., & Барна, Х. В. (2023). Формування мовленнєвої діяльності дошкільників як проблема логопедії. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*, 59, 94-97. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/59.19>.

11. Чекан, О. І. (2023). Роль комп'ютерних програм у корекційно-розвитковій роботі з дітьми з особливими потребами. *Наука і освіта: науково-практичний журнал*, 2, 89-94. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-2-19>.

12. Чекан, О. І. (2023). Зарубіжний досвід використання інформаційно-комунікативних технологій у дошкільній освіті дітей з ООП. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*: збірник наукових праць, 93, 132-136. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.93.27>.

13. Чекан, О. І. (2024). Психологічні засади розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія: Педагогіка, Серія: Право, Серія: Економіка, Серія: Державне управління, Серія: Техніка, Серія: Історія та археологія*: науковий журнал, 4(22), 1091-1100. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4\(22\)-1091-1100](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-1091-1100).

14. Чекан, О. І. (2024). Мовлянка: комп'ютерний програмно-педагогічний засіб для розвитку мовленнєвої сфери у дітей з ООП дошкільного віку. *Inclusion and Diversity*: науковий журнал, 3, 82-86. <https://doi.org/10.32782inclusion2024.3.15>.

15. Чекан, О. І. (2024). Роль цифровізації у підтримці інклюзивної освіти дітей дошкільного віку з аутистичними порушеннями в Україні. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*: науковий журнал, 3, 48-54. <https://doi.org/10.32782/ped-uzhnu/2024-3-8>.

16. Чекан, О. І. (2022). Рівні підтримки щодо організації освітнього процесу осіб з особливими потребами. *Acta Paedagogica Volynienses*: науковий журнал, 4, 165-169. <https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.26>.

17. Чекан, О. І. (2022). Логопедичний масаж: інновації, технології та особливості. *Інноваційна педагогіка*: науковий журнал, 49, 2, 65-68. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/49.2.13>.

18. Чекан, О., Барна, Х., & Кас'яненко, О. (2022). Концептуальні засади розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в ігровій діяльності. *Acta Paedagogica Volynienses*: науковий журнал, 3, 145-150. <https://doi.org/10.32782/apv/2022.3.21>.

19. Чекан, О. І., Барна, Х. В., & Березюк, Б. А. (2021). Методика використання інноваційних пристроїв технології ай-трекінгу в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. *Інноваційна педагогіка*: науковий журнал, 39, 100-105. <https://doi.org/10.32843/26636085/2021/39.19>.

20. Чекан, О. І., & Санто, В. В. (2021). Дидактична модель формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку засобами комп'ютерних технологій. *Acta Paedagogica Volynienses*: науковий журнал, 5, 67-75. <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.11>.

21. Барна, Х. В., Чекан, О. І., Кас'яненко, О. М., & Фізер В. В. (2020). Особливості використання музично-ритмічних рухів у подоланні порушень звуко-складової структури слова. *Актуальні питання гуманітарних наук. Серія: Педагогіка*: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 30, 3, 218-223. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/30.212505>.

22. Чекан, О. І., Фізер, В. В., & Ілюк, Л. І. (2019). Дидактичний Монтессорі-матеріал як засіб розвитку творчого мислення дітей

передшкільного віку під час ознайомлення з навколишнім світом. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 26, 2, 161-171. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/26.195906>.

23. Чекан, О. І., Іванова, В. В., & Барна, Х. В. (2019). Теоретичний аспект дослідження просодичної сторони мовлення у дітей дошкільного віку з дизартрією. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота: збірник наукових праць*, 2(45), 228-232. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2019.45.228-232>.

24. Іванова, В. В., Чекан, О. І., & Кас'яненко, О. М. (2019). Психолого-педагогічні аспекти розвитку соціальної поведінки у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія: збірник наукових праць*, 1(9), 230-233. [https://doi.org/10.31339/2413-3329-2019-1\(9\)-230-233](https://doi.org/10.31339/2413-3329-2019-1(9)-230-233).

Інші міжнародні видання

1. Чекан, О. І. (2022). Особливості державних стандартів щодо освіти дітей дошкільного віку. *Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука»*, 1(32), 109-113. <https://msu.edu.ua/educationandscience/wp-content/uploads/2022/06/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0-%D1%96-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0-2022-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-109-113.pdf>.

2. Чекан, О. І. (2022). Формування готовності до навчання грамоти у дітей, що мають ООП із недостатнім рівнем розвитку передумов письма. *Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука»*, 2(33), 231-238. http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9467/1/DEVELOPMENT_OF_READINESS_TO_LEARN_LITERACY.pdf.

Монографія та розділи в колективних монографіях

1. Чекан, О. (2024). Засоби цифровізації у системі інклюзивної освіти України для дітей дошкільного віку з аутистичними порушеннями. *Вектори розвитку сучасної освіти: духовність, взаємодія, комунікація, компетентність: колективна монографія / за ред. Н. М. Авшенюк, Г. В. Товканець. (с. 393-408). Ужгород: РІК-У. <https://doi.org/10.35387/edu-mono.0122.2024>*.

2. Чекан, О. І. (2025). Особистісно-зорієнтований підхід у векторі розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з аутистичними порушеннями засобами цифровізації. *Інноваційно-технологічні засади підготовки фахівців до роботи в інклюзивному середовищі закладу дошкільної освіти: колективна монографія / за ред. К. Л. Крутій. (с. 274-306). Київ: Маріупольський держ. ун-т. <https://doi.org/10.31339/2025-1.307>*.

3. Чекан, О. І. (2024). Інклюзивна освіта в дошкільних закладах України: стан, специфіка та програмно-методичне забезпечення. *Development trends in*

special and inclusive education in the context of the European dimension: theory and practice: scientific monograph. (с. 224-255). Riga, Latvia: Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-457-3-12>.

4. Чекан, О. І. (2021). Теоретичні засади розвитку креативного мовлення дітей передшкільного віку засобами інформаційно-комп'ютерних технологій. *Професійна підготовка фахівців у системі дошкільної та початкової освіти в умовах полікультурного середовища: теорет.-практ. аспект: колективна монографія / за заг. ред. В. І. Кобаля.* (с. 70-89). Мукачево: Редакц.-вид. центр МДУ. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000796272>.

5. Чекан, О. І. (2025). Розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку інклюзивної групи засобами цифровізації (КП «МовоГрай»). *Міждисциплінарні виміри інновацій: від теорії до практики соціально-економічного розвитку: колект. монографія / за заг. ред. М. Швардак, О. Попович, В. Іванова, О. Дудаш* (с. 141-157). Мукачево: РВЦ МДУ. <https://doi.org/10.31339/978-617-7495-93-1/352.2025/141-156>.

6. Чекан, О. (2025). *Теоретичні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з аутистичними порушеннями засобами цифровізації: монографія.* Мукачево: МДУ. <https://doi.org/10.31339/2025-1.307>.

Посібники, підручники, навчально-методичні видання

1. Чекан, О. (2025). *Планування освітньої діяльності в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти: методичний посібник для асистентів вихователки інклюзивної групи: навч. вид.* Мукачево: МДУ. <https://doi.org/10.31339/2025-P.32>.

2. Чекан, О. (2025). Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з аутистичними порушеннями засобами цифровізації (комп'ютерна програма «МовоГрай»): програма. Мукачево: МДУ. <https://doi.org/10.31339/2025-R.140>.

3. Чекан, О. І. (Уклад.). (2022). *Спеціальна методика розвитку мовлення: практикум для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спец. 016 Спеціальна освіта.* Мукачево: МДУ.

4. Чекан, О. І. (Уклад.). (2022). *Логопедичні ігри та рання логопедична корекція: практикум для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спец. 016 Спеціальна освіта.* Мукачево: МДУ.

5. Чекан, О. І. (Уклад.). (2022). *Методика застосування комп'ютерних технологій при навчанні дітей із вадами мовлення: опорні конспекти лекцій у схемах і таблицях з дисципліни для здобувачів спец. 016.01 «Спеціальна освіта. Логопедія», першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Ч. І.* Мукачево: МДУ, 2022.

6. Чекан, О. І. (Уклад.). (2022). *Методика застосування комп'ютерних технологій при навчанні дітей із вадами мовлення: опорні конспекти лекцій у схемах і таблицях з дисципліни для здобувачів спец. 016.01 «Спеціальна освіта. Логопедія», першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Ч. II.* Мукачево: МДУ.

7. Чекан, О. І. (Уклад.). (2020). *Комп'ютерні технології в роботі з дітьми: конспект лекцій у схемах і таблицях для здобувачів денної та заочної форми навчання спец. 012 «Дошкільна освіта». Ч. I.* Мукачево: МДУ.

8. Чекан, О. І. (Уклад.). (2020). *Комп'ютерні технології в роботі з дітьми: конспект лекцій у схемах і таблицях для здобувачів денної та заочної форми навчання спец. 012 «Дошкільна освіта». Ч. II.* Мукачево: МДУ.

Опубліковані праці апробаційного характеру

1. Чекан, О. (2024). Інновації в інклюзивній освіті: роль інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку дітей з аутистичними розладами. *Сучасні освітні технології у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти*: зб. наук. праць за матеріалами I Всеукр. наук.-практ. конф. (с. 135-139). Івано-Франківськ: НАІР.

2. Чекан, О. (2025). *Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з аутистичними порушеннями засобами цифровізації (комп'ютерна програма «МовоГрай»): програма.* Мукачево: МДУ. <https://doi.org/10.31339/2025-R.140>.

3. Чекан, О. І. (2024). Аутизм як педагогічна проблема: комунікативно-когнітивні аспекти. *Становлення особистості: персоногенетичний контекст*: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 125-126). Мукачево: МДУ.

4. Чекан, О. (2023). Використання комп'ютерних ігор у роботі з дітьми, що мають ООП: досвід науковців. *Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки. Вип. 9: Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика*: матеріали IX Всеукр. наук.-практ. конф. (с. 194-197). Умань: УДПУ ім. П. Тичини.

5. Чекан, О. І. (2023). Правове регулювання освіти дітей з особливими освітніми потребами: аналіз законодавчих та нормативних актів. *Фребелівська педагогіка в сучасній освіті: вимоги, тренди, перспективи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (с. 92-94). Івано-Франківськ.

6. Чекан, О. І. (2023). Організація освіти для осіб з особливими потребами: аналіз рівнів підтримки. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції*: зб. тез доп. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (с. 500-505). Мукачево: МДУ.

7. Чекан, О. І. (2023). Використання комп'ютера для розвитку мовленнєвої сфери у дітей з особливими потребами дошкільного віку: наукові підходи та практичний досвід. *Сімдесят шості економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки*: матеріали Міжнар. мультидисциплінар. наук. інтернет-конф. (с. 63-66). Львів: ФО-П Шпак В. Б. <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4406/>.

8. Чекан, О. І. (2023). Теоретична складова інформаційно-комунікативних технологій у роботі з дітьми дошкільного віку, що мають ООП. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Ч. 1. (с. 184-188). Київ.

9. Чекан, О. (2023). Використання комп'ютерних ігор у роботі з дітьми, що мають ООП: досвід науковців. *Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки. Вип. 9: Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика: матеріали IX Всеукр. наук.-практ. конф.* (с. 194-198). Умань: Візаві.

10. Чекан, О. (2022). Розвиток інклюзивної освіти України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі: зб. тез доп. IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.* (с. 270-272). Мукачево: МДУ.

11. Чекан, О. (2022). Інформаційно-комунікативні технології у роботі з дітьми логопатами дошкільного віку. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: зб. тез доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 286-288). Мукачево: МДУ.

12. Чекан, О. (2022). Основні засади партнерства батьків та педагогів у роботі з дітьми, що мають ООП. *Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців спеціальної освіти: зб. тез доп. I наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю* (с. 164-170). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ».

13. Чекан, О. І. (2022). Теоретико-методологічні аспекти освітнього процесу сучасного дошкільника з ООП. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 211-213). Мукачево: МДУ.

Свідоцтва про державну реєстрацію авторського права на твір

1. Чекан, О. І. (2025). *Комп'ютерна програма «МовоГрай» для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з аутистичними порушеннями (КП «МовоГрай»)*. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 137096, 16 червня 2025 року. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ).

АНОТАЦІЯ

Чекан О. І. Теоретико-методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальностей 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова) та 13.00.03 – корекційна педагогіка. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» МОН України. Одеса, 2026.

У дисертації уперше розкрито й науково обґрунтовано методологічні й теоретичні засади розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку із розладами аутистичного спектра та з нормотиповим психофізичним розвитком із використанням засобів цифровізації. Визначено сутність понять «зв'язне мовлення», «засоби цифровізації», «аутистичні розлади», «розвиток зв'язного мовлення дітей

старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра», «розвинутість зв'язного мовлення» та уточнено зміст понять «цифровізація», «аутизм», «інклюзія», «мовленнєва діяльність». З'ясовано наявний стан розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та дітей із нормотиповим психофізичним розвитком засобами цифровізації у сучасній педагогічній практиці. Виокремлено критерії і показники розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та дітей із нормотиповим психофізичним розвитком засобами цифровізації: когнітивно-мовленнєвий (обізнаність дітей із назвами знайомих предметів, з якими дитина зустрічається у ЗДО і сім'ї); обізнаність із героями казок; розуміння мовлення дорослих; комунікативно-діяльнісний (уміння дібрати потрібну знайому картинку, предмет, іграшку тощо) та описувати її; уміння спілкуватись із дорослими і дітьми (мотиваційна спрямованість комунікативно-мовленнєвої діяльності); емоційно-етичний (ставлення дитини до комп'ютера чи планшета); мовленнєва активність дитини (у колективі дітей, із вихователем, батьками, незнайомими дітьми та дорослими); оцінка ставлення дитини до себе (самооцінка), свого мовлення, мовлення інших дітей, мовлення дорослих (взаємооцінка). Схарактеризовано рівні розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та дітей із нормотиповим психофізичним розвитком (достатній, задовільний, низький). Визначено й обґрунтовано педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації: спрямованість освітнього процесу інклюзивної групи ЗДО на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; наявність позитивної мотивації суб'єктів освітнього процесу щодо розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; організація партнерської взаємодії вихователів, асистентів вихователя інклюзивної групи та батьків дітей із розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

Розроблено модель та експериментальну методику розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, що передбачає поетапну реалізацію визначених педагогічних умов за такими взаємопов'язаними етапами: пізнавально-мовленнєвий, діяльнісно-комунікативний, емоційно-етичний.

Упроваджено авторську комп'ютерну програму «МовоГрай» та методичні рекомендації, що відповідають Закону України «Про дошкільну освіту» (2024) та змісту освітнього напрямку «Мовлення дитини» Базового компонента дошкільної освіти (2021), зорієнтовані на розвиток граматичних навичок, словникового запасу, фонематичного сприйняття, діалогічного та монологічного мовлення, а також на формування позитивного ставлення до мовленнєвої діяльності в цифровому освітньому середовищі. Розроблено і

впроваджено освітню програму, що охоплює три тематичні розділи («Ознайомлення дітей із персональним комп'ютером, планшетом, ноутбуком, смартфоном та айфоном», «Засоби цифровізації у дії», «Розвиток зв'язного мовлення засобом авторської комп'ютерної програми «МовоГрай»). Доведено, що позитивна мотивація дітей формується у процесі створення емоційно-насичених, змістовних, мовленнєвих ситуацій, із використанням інтерактивних вправ, комп'ютерних ігор («Знайди пару», «Віднови історію» тощо), підтримки успіху дитини з боку педагога та забезпечення свободи самовираження. Ефективність педагогічної умови партнерської взаємодії доведено завдяки організації освітнього процесу, що виходить за межі ЗДО: включення батьків у спільну діяльність із використанням цифрових ресурсів вдома, проведення тематичних семінарів і тренінгів тощо.

Ключові слова: методика, методологія, зв'язне мовлення, розлади аутистичного спектра, засоби цифровізації, розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, цифровізація, аутизм, інклюзія, мовленнєва діяльність, інклюзивне навчання, ігрова діяльність, мовленнєво-ігрові ситуації, мовленнєві вправи, мова, мовлення, мовленнєва діяльність, внутрішнє мовлення, мовленнєва особистість, освітнє середовище, цифровий простір.

SUMMARY

Chekan O. I. Theoretical and methodological foundations for the development of coherent speech in older preschoolers with autism spectrum disorders using digitalization. – Qualification scientific work as a manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences in the specialties 13.00.02 – Theory and Methodology of Teaching (Ukrainian Language) and 13.00.03 – Corrective Pedagogy. State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» Ministry of Education and Science of Ukraine. Odessa, 2026.

The author of the dissertation has firstly revealed and scientifically substantiated the methodological and theoretical foundations of the development of coherent speech in children of the inclusive group of senior preschool age with autistic spectrum disorders and with normal psychophysical development using digitalization tools. We have defined the essence of the concepts of “coherent speech,” “digitalization tools,” “autistic disorders,” “development of connected speech in older preschool children with autistic spectrum disorders,” and “development of connected speech” have been defined, and the content of the concepts of “digitalization,” “autism,” “inclusion,” and “speech activity” has been clarified. The current state of development of coherent speech in children of the inclusive group of senior preschool age with autistic spectrum disorders and children with normal psychophysical development has been determined using digitalization tools in modern pedagogical practice. We have highlighted the

criteria and indicators for the development of coherent speech in children of the inclusive group of senior preschool age with autistic spectrum disorders and children with normal psychophysical development using digitalization tools: cognitive-speech (children's awareness of the names of familiar objects that the child encounters in preschool educational institutions and family); awareness of fairy tale characters; understanding of adult speech; communicative-activity (ability to select a familiar picture, object, toy, etc. and describe it); ability to communicate with adults and children (motivational orientation of communicative-speech activity); emotional and ethical (the child's attitude towards a computer or tablet); the child's speech activity (in a group of children, with a teacher, parents, unfamiliar children and adults); assessment of the child's attitude towards themselves (self-assessment), their speech, the speech of other children, the speech of adults (mutual assessment). The levels of connected speech development in children of the inclusive group of senior preschool age with autistic spectrum disorders and children with normal psychophysical development (sufficient, satisfactory, low) have been characterized. The author has identified and substantiated the pedagogical conditions for the development of coherent speech in older preschool children with autistic spectrum disorders through digitalization: the focus of the educational process of the inclusive group of early childhood education institutions on the development of coherent speech in older preschool children with autistic spectrum disorders through digitalization; the presence of positive motivation of the subjects of the educational process for the development of coherent speech in older preschool children with autistic spectrum disorders through digitalization; the organization of partnership between teachers, teaching assistants in inclusive groups, and parents of children with autistic spectrum disorders through digitalization; a model and experimental methodology for the development of coherent speech in older preschool children with autistic spectrum disorders using digitalization has been developed, which provides for the phased implementation of specific pedagogical conditions in the following interrelated stages: cognitive-speech, activity-communicative, and emotional-ethical.

The author's computer program "Movogray" and methodological recommendations have been introduced, which comply with the Law of Ukraine "On Preschool Education" (2024) and the content of the educational direction "Child Speech" Basic Component of Preschool Education (2021), focused on the development of grammatical skills, vocabulary, phonemic perception, dialogical and monological speech, as well as the formation of a positive attitude towards speech activity in a digital educational environment. An educational program covering three thematic sections has been developed and implemented ("Introducing children to personal computers, tablets, laptops, smartphones, and iPhones," "Digitalization tools in action," "Development of coherent speech using the author's computer program "Movogray"). It has been proven that positive motivation in children is formed in the process of creating emotionally rich, meaningful, linguistic situations, using interactive exercises, computer games

(Find a Pair, Restore History, etc.), teacher support for the child's success, and ensuring freedom of self-expression. The effectiveness of the pedagogical condition of partnership interaction has been proven through the organization of the educational process that goes beyond the boundaries of the preschool educational institution: involving parents in joint activities using digital resources at home, conducting thematic seminars and trainings, etc.

Key words: methodology, coherent speech, autistic spectrum disorders, digitalization tools, development of coherent speech in older preschool children with autistic spectrum disorders, digitalization, autism, inclusion, speech activity, inclusive education, play activity, speech-play situations, speech exercises, language, speech, speech activity, internal speech, speech personality, educational environment, digital space.

Підписано до друку 02.01.2026 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк
ризографічний. Ум. друк арк. 1,9. Наклад 100 прим. Зам. № 107/2.

Надруковано у ФОП Дуда О. Л.

м. Мукачево, вул. Зелена 37

т. +380 (50) 997 08 33

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 3142 від 18.09.2010 р.